

MICHAŁ GLÜCK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

KWESTIA RÓWNOUPRAWNIENIA MAŁŻONKÓW
W KOLEJNYCH WERSJACH PROJEKTU PRAWA
MAŁŻEŃSKIEGO MAJĄTKOWEGO AUTORSTWA
KAROLA LUTOSTAŃSKIEGO

I. WSTĘP

Przygotowanie nowej ustawy o prawie majątkowym małżeńskim przez Komisję Kodyfikacyjną Rzeczypospolitej Polskiej stanowiło wyjątkowo trudne zadanie. Z jednej strony na terenie niepodległej Polski współobowiązywało aż pięć pozaborczych systemów prawa majątkowego małżeńskiego¹. Z drugiej okres powojenny stanowił czas wielu przemian w zakresie równouprawnienia małżonków w sferze majątkowej,

¹ L. GÓRNICKI, 'Onera matrimonii' i majątek rodziny w projektach kodyfikacji prawa familijnego w II RP, [w:] *Rodzina i jej prawa*, red. J. ROMINKIEWICZ, Wrocław 2012, s. 136-137; P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego w Polsce (1945-1964)*, Białystok 2014, s. 82; IDEM, *Development of family law on Polish lands 1795-1945*, [w:] *Framing the Polish Family in the Past*, red. P. GUZOWSKI, C. KUKLO, London-New York 2022, s. 171. Zob. także IDEM, *Polish matrimonial law 1918-1939: Regulations, attempts to unify and codify*, [w:] *Kulturkampf um die Ehe. Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg*, red. M. LÖHNIG, Mohr Siebeck 2021, s. 147-153, 155, 162-163.

co wymagało całkowicie nowego podejścia legislacyjnego, uwzględniającego przemianę o charakterze równościowym².

W 1920 r. w Genewie zorganizowano ósmy Kongres Kobiet, który przyjął następujące rezolucje dotyczące równouprawnienia małżeńskiego ustroju majątkowego: 1. zniesienia ograniczeń kobiet zamężnych w sferze prawa majątkowego i osobowego, 2. zrównania pozycji matki i ojca w stosunku do dzieci oraz 3. oparcia ustroju majątkowego małżeńskiego na zasadzie separacji dóbr³. Zamiar zrównania praw małżonków został wyrażony także we wniosku Zygmunta Marka oraz *Zasadach prawa małżeńskiego* uchwalonych przez Komisję Kodyfikacyjną RP⁴.

² Zob. więcej na ten temat: M. ŁYSKO, *Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskiej*, «Miscelanea Historico-Iuridica» 14.1/2015, s. 382. Por. także J. CHWASTYK-KOWALCZYK, *Próby uobywatelnienia kobiet w okresie dwudziestolecia międzywojennego na łamach „Bluszczu”*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku: polityka w prasie kobiecej*, red. M. DAJNOWICZ, A. MIODOWSKI, Białystok 2019, s. 77; A. KLIMASZEWSKA, *Searching for National Components in Building own Legal Culture: The Debate on the Legal Situation of Women in Interwar Poland*, «Studia Iuridica» 80/2019, s. 169-180; R. WARPIŃSKI, *Kobiety i życie publiczne*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 31; M. PIETRZAK, *Sytuacja prawna kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 78-81 i 91; M. KONDRACKA, *Kobiety na uniwersytetach*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 284; A. ŻARNOWSKA, *Obywatelki II Rzeczypospolitej*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 287-295.

³ P. FIEDORCZYK, *Polish matrimonial law...*, s. 163; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław 2000, s. 227-228; IDEM, *'Onera matrimonii'...*, s. 151.

⁴ W.L. JAWORSKI, *Zasady prawa małżeńskiego*, [w:] S. GOŁĄB, *Zasady prawa małżeńskiego. Z obrad Sekcji Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej*, «Palestra» 2/1925, s. 595-603; *Wniosek nagły posła Zygmunta Marka i tow. w sprawie powołania do życia komisji dla stworzenia jednolitego ustawodawstwa w Państwie Polskiem*, «Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego. Pismo poświęcone nauce prawa i zagadnieniom wymiaru sprawiedliwości» 2/1919, s. 278; L. GÓRNICKI, *'Onera matrimonii'...*, s. 146-147.

Realizacja tych założeń wymagała jednak całkowicie nowego podejścia do stosunków majątkowych⁵.

Potrzeba unifikacji i kodyfikacji prawa małżeńskiego majątkowego została dostrzeżona przez Sekcję Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej RP już na posiedzeniu 29 marca 1920 r.⁶ Zgodnie uznano projekt prawa małżeńskiego majątkowego za pilny. Jeszcze w tym samym roku Władysław L. Jaworski przedłożył Sekcji pierwszy projekt⁷. Jednak z powodu sporów pomiędzy członkami sekcji, między innymi na tle równościowym, W.L. Jaworski zrezygnował z funkcji referenta. Prace nad projektem wstrzymano na okres przeszło 13 lat⁸.

Prace wznowiono w 1934 r. wraz z przedłożeniem pierwszej wersji nowego projektu przez Karola Lutostańskiego⁹. W tym samym roku pojawiła się druga wersja projektu, a trzecią przedłożono w 1937 r.¹⁰

⁵ L. GÓRNICKI, 'Onera matrimonii'..., s. 137; P. FIEDORCZYK, *Polish matrimonial law...*, s. 153; J. DUFRAT, *W okresie powolnej modernizacji. Kobieta w II Rzeczypospolitej – próba bilansu*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne» 147.4/2020, s. 820-821; M. PIETRZAK, *op. cit.*, s. 83-84; M. ŁYSKO, *op. cit.*, s. 382.

⁶ L. GÓRNICKI, 'Onera matrimonii'..., s. 137; IDEM, *Prawo cywilne...*, s. 12; zob. także P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 81-82.

⁷ P. FIEDORCZYK, *Polish matrimonial law...*, s. 163; L. GÓRNICKI, 'Onera matrimonii'..., s. 195; W.L. JAWORSKI, *Projekt prawa majątkowego małżeńskiego przedłożony sekcji prawa cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna*, Kraków 1920.

⁸ *Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1925 do 31 grudnia 1925*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, Warszawa 1926, t. 1, z. 8, s. 215; P. FIEDORCZYK, *Polish matrimonial law...*, s. 164; IDEM, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 82; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 220 i 228-234; S. GOŁĄB, *Polskie prawo małżeńskie w kodyfikacji*, Warszawa 1932, s. 82; W. LARYSSA, *Walka o reformę małżeństwa i rodziny w Polsce*, Londyn 1947, s. 14; G. NANCKA, *Nieznany projekt prawa małżeńskiego majątkowego uchwalony w drugim czytaniu przez podkomisję prawa małżeńskiego majątkowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1938-1939. Edycja źródłowa*, «Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa» 15.4/2022, s. 594. Zob. także M. GLÜCK, *Equality of Rights in the Work of the Codification Commission of the Republic of Poland on Drafts of Matrimonial Property Law*, «Journal on European History of Law» 15.1/2024, s. 57-64.

⁹ P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 82.

¹⁰ *Projekt majątkowego prawa małżeńskiego. Opracowany przez prof. Karola Lutostańskiego referenta podkomisji*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa*

Obrady podkomisji nad projektem Karola Lutostańskiego trwały aż do wybuchu II wojny światowej¹¹. Dotychczas uważano, że trzecia wersja projektu Karola Lutostańskiego z 1937 r. stanowiła ostatni etap prac komisji nad projektem majątkowego prawa małżeńskiego.

Nowe światło na tę kwestię rzuca odnaleziony w księgozbiornie Kazimierza Przybyłowskiego maszynopis, który zawiera przepisy projektu prawa małżeńskiego majątkowego uchwalone aż do końca prac podkomisji w styczniu 1939 r.¹² Maszynopis nie jest zupełnie nowym projektem majątkowego prawa małżeńskiego, ale zawiera poprawki wprowadzone w drugim czytaniu projektu przez podkomisję w latach 1938-1939¹³. Jest to zatem finalny efekt prac podkomisji nad projektem. Z tego właśnie względu celowe i ciekawe wydaje się prześledzenie wyników prac podkomisji nad projektem Karola Lutostańskiego z 1937 r. w drugim czytaniu w latach 1938-1939. Analiza tych regulacji pozwala na zbadanie nieznanych dotąd zmian wprowadzonych do projektu, z punktu widzenia uwydatnienia tendencji równościowych małżonków oraz ich równouprawnienia w zakresie rządów majątkowych¹⁴. Celem niniejszego opracowania jest skonfrontowanie zmian w regulacji rządów majątkowych zaproponowanych przez podkomisję w drugim czytaniu trzeciej wersji projektu z 1937 r., z pozostałymi wersjami projektu, a tym samym ocena kierunku wprowadzonych zmian z punktu widzenia

majątkowego małżeńskiego, z. 1, Komisja Kodyfikacyjna, Warszawa 1934; *Projekt prawa małżeńskiego majątkowego uchwalony w pierwszym czytaniu przez podkomisję prawa małżeńskiego majątkowego Komisji Kodyfikacyjnej*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja prawa małżeńskiego majątkowego*, z. 2, Komisja Kodyfikacyjna, Warszawa 1937; *Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej za czas od 1 czerwca 1934 do 31 marca 1937*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, Warszawa 1937, s. 8-10; Zob. także: P. FIEDORCZYK, *Development of family law on Polish lands...*, s. 173; IDEM, *Polish matrimonial law...*, s. 165; S. GOŁĄB, *op. cit.*, s. 22; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 224 i 248-250; S. GRODZISKI, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, «Czasopismo Prawno-Historyczne» 33.1/1981, s. 47-81; M. GLÜCK, *op. cit.*, s. 57-64.

¹¹ P. FIEDORCZYK, *Polish matrimonial law...*, s. 165.

¹² G. NANCKA, *op. cit.*, s. 597-612.

¹³ *Ibidem*, s. 595-596.

¹⁴ Współcześnie używane jest pojęcie ustroju majątkowego, a nie rządu majątkowego.

tendencji równościowych¹⁵. Przy przygotowywaniu artykułu wykorzystana została metoda historyczno-prawna, a tam gdzie było to konieczne, sięgnięto do metody dogmatycznej.

2. PIERWSZA WERSJA PROJEKTU MAJĄTKOWEGO PRAWA MAŁŻEŃSKIEGO KAROLA LUTOSTAŃSKIEGO Z 1934 R.

Pierwsza wersja projektu Karola Lutostańskiego została przedłożona w 1934 r. i nigdy jej nie opublikowano¹⁶. Możemy jedynie przypuszczać, jaka była treść postanowień pierwszej wersji, gdyż szczątkowe informacje na temat kształtu instytucji rządu powszechnego zawiera wstęp do trzeciej wersji projektu z 1937 r.¹⁷ Zgodnie z założeniami pierwszej wersji projektu z 1934 r. każdy z małżonków zachowywał swój majątek osobisty i dorobkowy¹⁸. Dopiero w chwili ustania małżeństwa majątek dorobkowy dzielono w częściach równych¹⁹. Karol Lutostański wspomina także o wymogu zgody współmałżonka lub sądu dla niektórych ważniejszych rozporządzeń majątkiem. Wprost wskazuje, że każdy z małżonków zarządzałby swym majątkiem samodzielnie, a jeżeli zarządzałby także majątkiem współmałżonka, to byłby obowiązany do przedłożenia rachunku z tego zarządu²⁰. Autor projektu wspomina także, że pierwsza wersja jego projektu ograniczała się jedynie do regulacji rządu powszechnego²¹. Nie są znane zamierzenia autora projektu dotyczące regulacji rządów wyjątkowych²².

¹⁵ L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 244-245.

¹⁶ *Ibidem*, s. 239; M. GLÜCK, *op. cit.*, s. 57-64.

¹⁷ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 3-4; *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. 1, z. 17, Warszawa 1937, s. 9-11. Por. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 239.

¹⁸ Por. P. FIEDORCZYK, *Polish matrimonial law...*, s. 164.

¹⁹ P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 82-83.

²⁰ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 3-4. Por. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 239.

²¹ „Podkomisja rozważyła trzy projekty [...] Pierwszy z nich ograniczał się do opracowania rządu powszechnego...”. Zob. także *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 3.

²² Leonard Górnicki zwraca uwagę, że interpretacja słów Karola Lutostańskiego pozostaje w tym przypadku niejasna. Podkreśla brak jakichkolwiek podstaw dla

Zaledwie dwie strony wstępu, w którym Karol Lutostański wspomina o założeniach pierwszej wersji swojego projektu, dają niewiele informacji na temat rządu powszechnego. Opisane rozwiązanie dotyczące rozdzielności majątków osobistego i dorobkowego obu małżonków pozwala na wyciągnięcie wniosku, że Karol Lutostański zdecydowanie opowiadał się za koncepcją separacji dóbr w przypadku rządu powszechnego podczas trwania małżeństwa²³. Biorąc pod uwagę równościowe postulaty Kongresu Kobiet, tego rodzaju propozycja stanowiła rozwiązanie nowoczesne i odpowiadające ich założeniom w sferze majątkowej.

3. DRUGA WERSJA PROJEKTU MAJĄTKOWEGO PRAWA MAŁŻEŃSKIEGO KAROLA LUTOSTAŃSKIEGO Z 1934 R.

Jeśli chodzi o drugą wersję projektu, także przedłożoną w 1934 r., referent opowiedział się za ideą wspólności majątku małżeńskiego, już w czasie trwania małżeństwa, a nie dopiero po jego ustaniu – tak jak miało to miejsce w pierwszej wersji²⁴. Autor wyróżnił majątek osobisty, zdefiniowany przez art. 2 projektu, pozostający we własności i zarządzie każdego z małżonków lub współmałżonka jako pełnomocnika (art. 1), zgodnie z postulowaną zasadą odrębności majątku²⁵. Jako wspólny majątek wskazał: majątek dorobkowy (art. 3), rozszerzony dochód z majątku osobistego, ale także nabyte w sposób losowy lub w drodze darowizny, zastrzegającej przynależność jej przedmiotu do majątku wspólnego²⁶. W przypadku rządu powszechnego w pewnym zakresie zachowano elementy separacji dóbr w zakresie majątku osobistego,

rozróżnienia, czy autor miał na myśli całkowity brak innych regulacji poza rządem powszechnym czy przedstawienie jej w zarysie ogólnym. Zob. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 239.

²³ *Ibidem*, s. 240.

²⁴ *Ibidem*, s. 240-241. Por. P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 83. Zob. także IDEM, *Polish matrimonial law...*, s. 164.

²⁵ *Projekt majątkowego prawa...*, s. 11. Zob. M. NAZAR, *Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność ustawowa*, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, XI, red. T. SMYCZYŃSKI, Warszawa 2014, s. 252.

²⁶ *Projekt majątkowego prawa...*, s. 12. Por. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 240.

jednak w przypadku majątku dorobkowego zdecydowanie odstąpiono od tej zasady na rzecz wspólności majątkowej małżonków²⁷. Mimo faktu, że tego rodzaju rozwiązanie odbiegało od postulowanej egalitarystycznej zasady separacji dóbr, to sposób ujęcia wspólności majątku dorobkowego małżonków nie nosił znamion dyskryminacyjnych – wręcz przeciwnie – wyrównywał pozycję materialną obojga małżonków względem dochodu, niezależnie od jego pochodzenia.

Projekt Karola Lutostańskiego z 1934 r. oparto na zasadzie „zamienialności rządu majątkowego”²⁸. W związku z tym małżonkowie mogli umownie (art. 54-62) bądź sądownie (art. 52-53) ustanowić inny rodzaj rządu majątkowego niż powszechny²⁹. Przy wyborze umownego rządu majątkowego strony mogły wybrać jeden z czterech przewidzianych przez projekt modeli³⁰. Odnośnie do zakwalifikowania separacji dóbr małżeńskich oraz wspólności majątkowej, to rząd rozdzielności (art. 93-98) stanowił model opowiadający się zdecydowanie za separacją dóbr. Z kolei rząd wspólności (art. 123-135) odmiennie – za wspólnością. Rząd podziału dorobku (art. 99-105) w trakcie trwania małżeństwa także opierał się na zasadzie separacji dóbr, jednak ulegało to zmianie po jego rozwiązaniu – przez podział dorobku na równe części. Warto też zwrócić uwagę na wprowadzony model wyłączności (art. 106-122), wedle którego każdy z małżonków zachowywał własność swego majątku, ale zarząd majątkami obojga sprawował tylko jeden z nich. Co prawda przepis nie przyznawał obligatoryjnie zarządu mężczyźnie, jednak jego treść w postaci „domniemania zarządu męża” (art. 106 § 3)³¹, mogła powodować w tym przypadku zagrożenie takiej jego wykładni, która

²⁷ Zob. na ten temat L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 244. Leonard Górnicki podkreśla, że tego rodzaju rozwiązanie co prawda nie odpowiadało żadnemu z modeli wskazanych w uzasadnieniu projektu, jednak referent, jego zdaniem, kierował się w tym przypadku względami słuszności postulowanego rozwiązania.

²⁸ *Projekt majątkowego prawa...*, s. 8. Por. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 244; P. FIEDORCZYK, *Polish matrimonial law...*, s. 164.

²⁹ *Projekt majątkowego...*, s. 20-22. Por. P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 83.

³⁰ *Projekt majątkowego prawa...*, s. 27-34; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 244-245.

³¹ *Projekt majątkowego prawa...*, s. 29-30.

mogłaby prowadzić do nierównego traktowania małżonków. Analogiczna regulacja znalazła się w art. 124 § 1 dotyczącym zarządu przy rządzie wspólności³².

4. TRZECIA WERSJA PROJEKTU MAJĄTKOWEGO PRAWA MAŁŻEŃSKIEGO KAROLA LUTOSTAŃSKIEGO Z 1937 R.

W 1937 r. referent Karol Lutostański przedstawił podkomisji trzecią wersję projektu majątkowego prawa małżeńskiego. Projekt ten stanowił efekt kilkuletnich już prac podkomisji i przez długi czas był uważany za ostateczny kształt prac Komisji Kodyfikacyjnej nad małżeńskim prawem majątkowym.

W przypadku rządu powszechnego referent ponownie skłaniał się w kierunku rozwiązania znanego z pierwszej wersji projektu³³. Niezmiennie każdy z małżonków zachowywał majątek osobisty (art. 3) i dobrotkowy (art. 4), którym zarządzał co do zasady samodzielnie (art. 12) lub przez współmałżonka jako pełnomocnika (art. 21)³⁴. Regulacja rządu powszechnego była traktowana priorytetowo, przede wszystkim ze względu na fakt braku zainteresowania ówczesnego społeczeństwa umowami majątkowymi³⁵. Z tego właśnie powodu Karol Lutostański zaproponował między innymi rozwiązanie łączące idee separacji dóbr i wspólności majątku³⁶. Najprawdopodobniej miał na celu wyjście naprzeciw założeniom egalitarystycznym Kongresu Kobiet oraz oczekiwaniom stowarzyszeń i związków kobiet. Referent postulował realizację idei separacji dóbr majątków obojga małżonków, równocześnie rezygnując ze

³² *Ibidem*, s. 32.

³³ P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 83; por. IDEM, *Polish matrimonial law...*, s. 164-165; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 245; zob. M. NAZAR, *Ustawowy ustój majątkowy...*, s. 253.

³⁴ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 12, 14 i 15. Por. P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 83; IDEM, *Polish matrimonial law...*, s. 165.

³⁵ L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 240. Por. P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 82.

³⁶ *Ibidem*, s. 246.

wspólnego zarządu, który rodził niebezpieczeństwo wykładni dyskryminującej na rzecz przewagi męża³⁷. Z kolei idea wspólności dorobku, podobnie jak miało to miejsce w pierwszej wersji projektu, znajdowała zastosowanie dopiero w przypadku ustania małżeństwa (art. 2 § 2)³⁸. Tego rodzaju rozwiązanie, pomimo odejścia od separacji dóbr, miało na celu ochronę strony słabszej ekonomicznie, poprzez równy podział dorobku w przypadku ustania małżeństwa.

Trzecia wersja projektu także przewidywała cztery modele rządów wyjątkowych ustalone drogą umowną (art. 43-51) bądź sądową (art. 41-42) wedle zasady „zmienialności rządu majątkowego”³⁹. Model rządu rozdzielności (art. 52-53) odpowiadał zasadzie separacji dóbr, gdzie każdy z małżonków zachowywał własność i zarząd swojego majątku⁴⁰. Ideę wspólności majątku realizował natomiast rząd wspólności (art. 54-85)⁴¹. W tym przypadku cały majątek obojga małżonków, zarówno ten nabyty przed ustaleniem tego rządu, jak i w trakcie, lecz z wyłączeniem majątku osobistego, stawał się ich wspólną własnością⁴². Z jednej strony rząd wspólności miał na celu realizację zrównania stron w sferze majątkowej, o czym świadczy chociażby przepis dotyczący chwili jego ustania, który przewidywał równy podział majątku pomiędzy małżonków (art.

³⁷ Co więcej, jako naczelną cel zarządu majątkiem wskazuje „interes rodziny” – art. 12: „Małżonek obowiązany jest zarządzać swym majątkiem w interesie rodziny; w szczególności, po pokryciu kosztów zarządu oraz ciężarów publicznych i prywatnych tego majątku, powinien zaspokoić przede wszystkim przypadające nań ciężary utrzymania rodziny”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 14. Por. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 246.

³⁸ Art. 2 § 2: „Dorobek obojga małżonków, jaki się po ustaniu rządu powszechnego okaże, stanowi ich wspólną własność w równych częściach”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 11.

³⁹ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 19-22; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 244-246; por. P. FIEDORCZYK, *Unifikacja i kodyfikacja...*, s. 83; IDEM, *Polish matrimonial law...*, s. 165.

⁴⁰ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 22.

⁴¹ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 23-29; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 246.

⁴² Art. 54 § 1: „Przy rządzie wspólności cały majątek obojga małżonków, zarówno należący do nich przed ustanowieniem tego rządu, jak i nabyty podczas jego trwania, jest, z wyjątkiem majątku osobistego, wspólną własnością małżonków”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 23.

80)⁴³. Z drugiej strony przepis dotyczący domniemania zarządu majątkiem przez mężczyznę rodził zagrożenie wykładni dyskryminacyjnej (art. 59 § 2)⁴⁴.

Rozwiązanie pośrednie między rządem wspólności a rozdzielności wprowadzał rząd wspólności dorobku (art. 86-87). Miał on co do zasady realizować oba postulaty separacji dóbr i idei wspólności, jednak rozszerzenie zakresu majątku osobistego w porównaniu z rządem wspólności (art. 87 § 1) oraz wyłączenie ustanowienie majątku dorobkowego jako wspólnego (art. 86) zdecydowanie wskazują na przewagę separacji dóbr majątkowych⁴⁵.

Rząd wyłączności (art. 88-101) z kolei proponował rozwiązanie w pełni realizujące ideę separacji dóbr małżeńskich. Podobnie jak w przypadku rządu rozdzielności tutaj każdy z małżonków zachowywał własność swego majątku (art. 88), z tą różnicą, że prawo do zarządu całym majątkiem obojga i pobierania pożytków przysługiwało tylko jednemu z małżonków⁴⁶. Tak jak w przypadku zarządu przy rządzie wspólności, także przewidywał domniemanie zarządu majątkiem niezastrzeżonym przez męża (art. 88 § 3)⁴⁷. Pomimo próby sprawiedliwego zachowania własności majątków obojga małżonków, tego rodzaju regulacja zdecydowanie wprowadzała zagrożenie dla postulowanego równouprawnienia małżonków w zakresie praw majątkowych. Połączenie prawa do zarządu z prawem do pobierania pożytków, przy domniemaniu zarządu na rzecz męża, mogło rodzić zagrożenie w postaci uzyskania przewagi materialno-ekonomicznej przez jednego z małżonków.

⁴³ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 28; por. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 246.

⁴⁴ Art. 59 § 2: „Można zastrzec oddanie zarządu jednemu z małżonków; jeżeli nie wymieniono, któremu z nich, domniemywa się, że zarząd majątkiem wspólnym należy do męża”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 23.

⁴⁵ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 29; L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 247.

⁴⁶ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 29-30.

⁴⁷ Zob. L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 247. Leonard Górnicki jako majątek zastrzeżony wskazuje: majątek osobisty z mocy prawa, majątek osobisty domniemany (art. 89 § 1, 55, 56), dochód małżonka z jego własnej pracy i staranności (art. 89 § 2).

5. TRZECIA WERSJA PROJEKTU MAJĄTKOWEGO PRAWA
MAŁŻEŃSKIEGO KAROLA LUTOSTAŃSKIEGO Z 1937 R.
W DRUGIM CZYTANIU

Przez wiele lat trzecią wersję z 1937 r. uważano za końcowy rezultat prac podkomisji prawa majątkowego małżeńskiego. Zbadanie nieznanych dotąd zmian w tym projekcie umożliwia odnaleziony w 2022 r. maszynopis, zawierający przepisy prawa małżeńskiego majątkowego uchwalone w drugim czytaniu w latach 1938-1939⁴⁸.

Przepisy rządu powszechnego (art. 1-40) w przeważającym zakresie pozostały niezmienione⁴⁹. Zauważalne są jednak drobne zmiany stylistyczne, niezmienające merytoryki przepisu, jak na przykład art. 2 § 1, gdzie zamieniono jedynie kolejność słów „rozporządzać i zarządzać”⁵⁰ na „zarządzać i rozporządzać”⁵¹.

Poważniejsze zmiany wprowadzono w przypadku art. 15, 38 i 39, które wykreślono⁵². Rezygnacja z art. 15⁵³ zwalniała małżonków z przewidzianego w trzeciej wersji projektu z 1937 r. obowiązku udzielania wyjaśnień o stanie swojego majątku oraz porozumiewania się przed dokonaniem ważniejszej czynności zarządu. Przepis art. 12, wskazujący „interes rodziny” jako nadrzędny cel zarządu majątkiem, wciąż pozostał bez zmian, jednak wykreślenie art. 15 zdecydowanie zwiększało swobodę

⁴⁸ G. NANCKA, *op. cit.*, s. 595. Posiedzenia odbyły się: 1-4 kwietnia 1938 r., 8-11 maja 1938 r., 16-21 września 1938 r., 23-26 listopada 1938 r., 16-19 stycznia 1939 r. oraz 23-26 lutego 1939 r., *Gazeta Sądowa Warszawska. Różne wiadomości. Z Komisji Kodyfikacyjnej*, 45.11/1938, s. 172; 45.22/1938, s. 349; 45.31-32/1938, s. 471; 45.46/1938, s. 663; *Gazeta Sądowa Warszawska. Różne wiadomości. Z Komisji Kodyfikacyjnej*, 46.1-2/1939, s. 17-18; 46.6/1939, s. 82-83.

⁴⁹ G. NANCKA, *op. cit.*, s. 597-603.

⁵⁰ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 11.

⁵¹ G. NANCKA, *op. cit.*, s. 597.

⁵² *Ibidem*, s. 600 i 603.

⁵³ Art. 15: „Małżonkowie powinni udzielać sobie wyjaśnień o stanie swego majątku oraz porozumiewać się przed dokonaniem ważniejszej czynności zarządu”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 11.

ekonomiczną obojga małżonków i zmieniało ich wzajemne stanowiska w zakresie dysponowania i zarządu majątkiem własnym⁵⁴.

Wykreślone art. 38 oraz 39 regulowały podział dorobku w przypadku rządu powszechnego. Artykuł 38 dotyczył sytuacji, w której jeden z małżonków zrzekał się części przypadającej mu z majątku dorobkowego⁵⁵. Jego wykreślenie zwiększało ochronę słabszego ekonomicznie małżonka. Rezygnacja jednego z małżonków z udziału w majątku dorobkowym nie powinna skutkować tym samym wobec drugiego małżonka, co biorąc pod uwagę kontekst równościowy, miało zdecydowanie nowoczesny charakter. Z kolei skreślony art. 39 regulował obowiązek sporządzenia wykazu majątku po śmierci jednego ze współmałżonków⁵⁶. Warto zwrócić uwagę na to, że podkomisja zdecydowała się na wykreślenie obu artykułów, bez propozycji żadnej regulacji w zamian. W związku z tym, w przypadku powyższych stanów faktycznych powinny znaleźć zastosowanie ogólne przepisy dotyczące podziału dorobku (art. 27-37 i art. 40). Natomiast jeśli chodzi o ocenę wprowadzonych zmian, to w obu przypadkach miały na celu odformalizowanie i uproszczenie postępowania dotyczącego podziału dorobku. W literaturze już wcześniej wskazywano

⁵⁴ Por. L. GÓRNICKI, 'Onera matrimonii'..., s. 155.

⁵⁵ W wersji projektu z 1937 r. (z pierwszego czytania) drugi z małżonków mógł wciąż domagać się swojej części majątku dorobkowego, pomimo zrzeczenia się współmałżonka. Art. 38 § 1: „Jeżeli małżonek, przed przystąpieniem do ustalenia dorobku, zrzeknie się udziału w tej jego części, która pochodzi z majątku dorobkowego współmałżonka, współmałżonek będzie mógł niezależnie od zachowania swego majątku dorobkowego żądać połowy czystego majątku dorobkowego małżonka, który zgłosił zrzeczenie”. § 2: „Korzyść osiągnięta w ten sposób przez współmałżonka podlega ograniczeniom, stosującym się do darowizn i zapisów między małżonkami”. § 3: „Zrzeczenie się udziału w dorobku powinno być oświadczone w sposób przewidziany dla zrzeczenia się spadku”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 18-19.

⁵⁶ Skreślony w drugim czytaniu przepis – art. 39 § 1 – miał pierwotnie brzmienie: „W razie ustania rządu powszechnego wskutek śmierci małżonka, małżonek pozostający przy życiu obowiązany jest sporządzić wykaz majątku obojga małżonków”. § 2: „Jeżeli małżonek tego obowiązku nie dopełnił w ciągu sześciu miesięcy, a po zmarłym zostało dziecko wspólne, małżonek traci prawo użytkowania na majątku dziecka”. *Ibidem*, s. 19.

na rozwlekłość i nadmierną szczegółowość projektu przygotowanego przez K. Lutostańskiego⁵⁷.

Podczas drugiego czytania zmieniono także przepisy regulujące rząd przymusowy (art. 41-42) oraz rządy ustanawiane z woli małżonków (art. 43-51). Z punktu widzenia wartości równościowych na szczególną uwagę zasługują zmiany wprowadzone w art. 41 § 2 oraz dodany art. 42 § 2 pkt 2a. W przypadku art. 41 wprowadzona zmiana polegała na wykreśleniu przesłanki „ubezwłasnowolnienia” skutkującej ustawowym wprowadzeniem rządu rozdzielności⁵⁸. Jeśli chodzi o zmianę w postaci dodania do art. 42 § 2 pkt 2a, to rozszerzono przez to katalog przesłanek sądowego ustanowienia rządu rozdzielności o przesłankę w postaci „opuszczenia współmałżonka”⁵⁹. Warto także zwrócić uwagę na charakter tych zmian. W obu przypadkach poprawki służyły zrównaniu praw majątkowych małżonków poprzez ochronę strony słabszej. Zarówno wykreślenie przepisu dotyczącego ubezwłasnowolnienia, jak i umożliwienie przymusowego ustanowienia rządu rozdzielności w przypadku odejścia jednego małżonka miały na celu ochronę przed nadużyciami strony słabszej i zdecydowanie zasługują na pozytywną ocenę. Pozostały zakres uregulowań dotyczących rządu przymusowego czy ustanawianego z woli małżonków, z wyjątkiem językowych w przypadku art. 45 i 46, pozostał bez zmian.

⁵⁷ L. GÓRNICKI, *Prawo cywilne...*, s. 250.

⁵⁸ Po pierwszym czytaniu przepis art. 41 pkt 2 brzmiał: „jeżeli małżonek został ubezwłasnowolniony albo ogłoszono mu upadłość; w tych przypadkach rząd rozdzielności obowiązuje od daty wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie lub o ogłoszenie upadłości”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 19. W trakcie drugiego czytania jego redakcję zmieniono na: „jeżeli małżonkowi ogłoszono upadłość; w tym przypadku rząd rozdzielności obowiązuje od daty postępowania o ogłoszenie upadłości”. Zob. G. NANCKA, *op. cit.*, s. 603.

⁵⁹ Art. 42 § 1: „Sąd, na żądanie współmałżonka lub jego przedstawiciela ustawowego, ustanowi w zamian rządu dotychczasowego rząd rozdzielności, jeżeli stwierdzi, że w ramach rządu dotychczasowego małżonek nie daje rękojmi przestrzegania interesów współmałżonka lub rodziny”. § 2: „Takiej zmiany rządu można żądać w szczególności, jeżeli małżonek: [...] 2a) opuścił współmałżonka i zachodzą powody rozłączenia na tej podstawie...”. Zob. G. NANCKA, *op. cit.*, s. 603-604.

Poprawki wprowadzone podczas drugiego czytania dotknęły także części regulującej rządę wyjątkowe (art. 52-99), a przede wszystkim zrezygnowano z czwartego modelu wspólności przez skreślenie całego rozdziału⁶⁰. Stanowiło to całkowitą rezygnację z modelu mającego w założeniu ustanowić rozwiązanie pośrednie pomiędzy rządem wspólności a rozdzielnością. Jeśli chodzi o pozostałe trzy modele rządów wyjątkowych, to w przypadku rządu rozdzielności (art. 52-53) oraz rządu wspólności (art. 54-85b) nie wprowadzono znaczących zmian w zakresie ich podstawowych założeń⁶¹. Korekcie poddano natomiast regulacje zarządu majątkiem (art. 59, 62 i 64), odpowiedzialność wobec wierzycieli (art. 71-72 i 74) oraz podział majątku wspólnego (art. 81-85b)⁶².

Najwięcej poprawek znalazło się w regulacji rządu wspólności (art. 54-85b), co wydaje się zrozumiałe, gdyż jest to najobszerniej uregulowany rodzaj rządu. Warto zwrócić uwagę na dodanie przepisu pozwalającego na zarządzanie majątkiem w sposób łączny przez obojga małżonków (art. 59)⁶³. Zdecydowanie stanowiło to *novum* w stosunku do trzeciej wersji projektu z 1937 r., pozwalającej tylko na zarząd przez jednego z małżonków. Utrzymano jednak w mocy domniemanie zarządu przez męża⁶⁴. Zmiany wprowadzone do art. 62 miały na celu zwiększenie swobody małżeńskiej w sferze majątkowej. Skreślono pkt 2 pierwotnego brzmienia tego przepisu, zgodnie z którym wymagano zgody małżonka zarządzającego majątkiem do zaciągania pożyczek i zobowiązań wekslowych⁶⁵. Zwolnienie małżonka z tego wymogu mogło rodzić zagrożenie

⁶⁰ *Ibidem*, s. 611.

⁶¹ *Ibidem*, s. 606-611.

⁶² *Ibidem*, s. 606-611.

⁶³ Art. 59: „Małżonkowie mogą zastrzec, że zarząd majątkiem wspólnym należec będzie do każdego z małżonków z osobna, do obojga łącznie albo do jednego z nich. Jeżeli nie zastrzeżono, kto ma wykonywać zarząd, należy on do męża”. Zob. G. NANKA, *op. cit.*, s. 606.

⁶⁴ Przepis art. 59 § 2 w pierwszym czytaniu projektu z 1937 r. brzmiał: „Można zastrzec oddanie zarządu jednemu z małżonków; jeżeli nie wymieniono, któremu z nich, domniemywa się, że zarząd majątkiem wspólnym należy do męża”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 23.

⁶⁵ W pierwszym czytaniu projektu z 1937 r. art. 62 miał następujące brzmienie: „Małżonek uprawniony do zarządu nie może bez zgody współmałżonka wyrażonej

w sferze ekonomicznej, jednak rozszerzało możliwości zarządu z jednego małżonka do obojga, przyznając każdemu z nich szerszy zakres uprawnień. Szczególnie, że skreślono art. 64, który wcześniej zwalniał małżonka będącego przedstawicielem ustawowym współmałżonka z wymogu uzyskania takiej zgody. W ten sposób zachowano ochronę strony, w imieniu której działał przedstawiciel ustawowy, oraz zapobieżono ewentualnym nadużyciom⁶⁶.

Zmiany w zakresie odpowiedzialności wobec wierzycieli dotyczące art. 71⁶⁷, 74 i 81⁶⁸ polegały głównie na ich przerehabilitowaniu i doprecyzowaniu, czyniąc jaśniejszymi i dokładniejszymi z punktu widzenia techniki legislacyjnej⁶⁹. Zmieniono natomiast zakres odpowiedzialności z majątku osobistego, przez skreślenie pkt 1 w art. 72⁷⁰. Rozszerzono w ten sposób zakres odpowiedzialności z majątku wspólnego oraz lepiej zabezpieczono roszczenia wierzycieli. W art. 83 zmieniono z kolei

na piśmie rozrządzać majątkiem wspólnym, w szczególności: 1. zbywać ani obciążać nieruchomości oraz wierzytelności hipotecznych; 2. zaciągać pożyczek i zobowiązań wekslowych, chyba na utrzymanie rodziny; 3. czynić darowizn, chyba że chodzi o zwyczajowe podarki; 4. zrzekać się spadku; 5. zawierać umów o dożywocie; 6. wypuszczać nieruchomości w najem lub w dzierżawę na czas powyżej lat dziesięciu”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 24.

⁶⁶ Skreślony w drugim czytaniu art. 64 miał pierwotnie następujące brzmienie: „Małżonek, będący przedstawicielem ustawowym współmałżonka, nie jest obowiązany do uzyskiwania zezwolenia sądu w przypadkach powyżej wymienionych”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 24.

⁶⁷ Art. 71 rozbito na art.: 71, 71a i 71b.

⁶⁸ Art. 81: „Jeżeli ustalona tytułem zwrotu należność, przypadająca od małżonka zmarłego na rzecz małżonka pozostałego przy życiu, nie może być zaspokojona ani z majątku osobistego małżonka, ani z jego udziału w majątku wspólnym, małżonek poszkodowany nie może dochodzić sądownie brakującej należności”. Zob. G. NANCKA, *op. cit.*, s. 610.

⁶⁹ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 25-26; G. NANCKA, *op. cit.*, s. 608-609.

⁷⁰ W wersji projektu z 1937 r. w pierwszym czytaniu art. 72 brzmiał: „Małżonek odpowiada wobec wierzyciela wyłącznie z majątku osobistego za swe zobowiązania: 1. dotyczące majątku osobistego; 2. umową wyraźnie ograniczone do odpowiedzialności z tego majątku; 3. zaciągnięte bez prawem wymaganej zgody współmałżonka lub zezwolenia sądu, chyba że wierzyciel był w dobrej wierze co do tego, że zgoda nie była potrzebna, albo że została dana należycie”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 26.

odesłanie do przepisów obowiązujących w przypadku podziału dorobku przy rządzie wspólnym, poprzez skreślenie pkt 1, 3 i 4⁷¹. Pomimo zachowania większości postanowień dotyczących istoty rządu wspólności z trzeciej wersji projektu Karola Lutostańskiego z 1937 r., warto zwrócić jednak uwagę na dodane art. 85a i 85b, umożliwiające ustanowienie rządu wspólności wyłącznie majątku dorobkowego lub na wypadek śmierci jednego z małżonków⁷². Trudno tu jednak o ocenę z punktu widzenia równouprawnienia stron, ponieważ poprawki zaproponowane przez podkomisję w powyższych kwestiach podczas drugiego czytania miały charakter zdecydowanie funkcjonalny, nie dotycząc sfery równości majątkowej małżonków.

Drobne poprawki znalazły się także w części dotyczącej rządu wyłączności (art. 88-99)⁷³. W przypadku art. 88 miały one charakter korekty językowej, bowiem § 1 i § 2 połączono w całość⁷⁴. Podobnie jak wcześniej, nie zrezygnowano z dyskryminującego domniemania zarządu

⁷¹ W wersji projektu z 1937 r. w pierwszym czytaniu art. 83 brzmiał następująco: „Do podziału majątku wspólnego stosuje się odpowiednio postanowienia rządu powszechnego o podziale dorobku, dotyczące: 1. spisu majątku obojga małżonków; 2. skutków przestępstwa przeciw życiu współmałżonka; 3. ukrycia majątku dzielonego; 4. wyłączenia z podziału niektórych przedmiotów; 5. zachowania jako też wyboru przedmiotów, które z ramienia małżonka lub zmarłego współmałżonka weszły do majątku dzielonego; 6. zatrzymania przez małżonka niektórych przedmiotów w razie, gdy jego udział łącznie z częścią spadkową nie przekracza tysiąca pięciuset złotych; 7. wpisu na akcie małżeństwa o dacie podziału”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 28.

⁷² Art. 85a: „Można ustanowić rząd wspólności, obejmujący wyłącznie majątek dorobkowy obojga małżonków; skład majątku dorobkowego i osobistego ocenia się według odpowiednich przepisów rządu powszechnego; stronom wolno ustalić skład odmienny, jednak z zachowaniem przepisów o majątku osobistym z mocy prawa”. Art. 85b: „Można ustanowić wspólność na przypadek śmierci jednego z małżonków; do zarządu i rozporządzania majątkami za życia małżonków stosuje się odpowiednio przepisy rządu powszechnego, chyba że strony postanowiły inaczej”. Zob. G. NANCKA, *op. cit.*, s. 611.

⁷³ *Ibidem*, s. 611-612.

⁷⁴ Art. 88 § 1: „Przy rządzie wyłączności każdy z małżonków zachowuje własność swego majątku, jednakże jednemu z nich służy zarząd i prawo do pożytków z majątku współmałżonka, z wyjątkiem jego majątku zastrzeżonego”. Zob. G. NANCKA, *op. cit.*, s. 611.

i prawa do pożytków na rzecz męża⁷⁵. W przypadku regulacji majątku zastrzeżonego, poza drobnymi poprawkami językowymi w art. 90⁷⁶, do art. 89 dodano § 1. Artykuł 89 § 1 przyznawał stronom oraz osobom trzecim prawo do ustalenia składu majątku zastrzeżonego⁷⁷. Skreślono natomiast art. 95, a art. 98 odroczone⁷⁸. Brak w tej regulacji przemiany o charakterze równościowym, jak chociażby podania w wątpliwość domniemania zarządu przez męża. Mimo to na uznanie zasługuje wprowadzenie art. 89 § 1, zwiększającego równowagę ekonomiczną stron poprzez uprawnienie do ustalenia składu majątku zastrzeżonego, a tym samym zapobiegającego ewentualnym nadużyciom.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na brak odniesienia do znajdujących się w projekcie z 1937 r. przepisów art. 100 i 101, także regulujących rząd wyłączności⁷⁹. Najprawdopodobniej podkomisja zakończyła swoje posiedzenie na etapie art. 99. Znając jej dalsze losy, nieodbycie się kolejnych posiedzeń wynikało z przerwania prac Komisji Kodyfikacyjnej. Podobnie miało to miejsce w przypadku tytułów III i IV, znajdujących się w trzeciej wersji projektu z 1937 r., regulujących instytucje majątku zapasowego (art. 102-126) oraz ksiąg rządów małżeńskich (art. 127-137)⁸⁰.

⁷⁵ Art. 88 § 2: „W braku odmiennego postanowienia zarząd i prawo do pożytków z majątku, który nie jest zastrzeżony, należą do męża”. *Ibidem*, s. 611.

⁷⁶ Zamieniono „niezastrzeżony” na „nie jest zastrzeżony”.

⁷⁷ Art. 89 § 1: „Strony mogą ustalić skład majątku zastrzeżonego; również osoba trzecia może zastrzec, że przedmiot jej szczodrobliwości ma należeć do tego majątku”. Zob. G. NANCKA, *op. cit.*, s. 612.

⁷⁸ W wersji projektu z 1937 r. w pierwszym czytaniu przepisy brzmiały: art. 95: „Małżonek, któremu sądownie odebrano zarząd majątkiem niezastrzeżonym, utracą prawo do pożytków”, art. 98: „Jeżeli dochody majątku niezastrzeżonego nie wystarczają na pokrycie wydatków, które go obciążają według zasad prawidłowego zarządu; małżonkowie są obowiązani do świadczeń uzupełniających z majątku zastrzeżonego w stosunku do jego wysokości”. Zob. *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 30-31.

⁷⁹ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 31.

⁸⁰ *Projekt prawa małżeńskiego...*, s. 31-36; L. GÓRNICKI, ‘Onera matrimonii’..., s. 156.

6. ZAKOŃCZENIE

Przeanalizowanie projektów prawa małżeńskiego majątkowego powstałych w Polsce międzywojennej pozwala na dostrzeżenie pewnych tendencji w zakresie ewolucji poglądów twórców tych przepisów. Już na pierwszy rzut oka widać, że prace nabrały tempa w 1934 r., wraz z przedłożeniem projektu przez Karola Lutostańskiego. Odnalezienie maszynopisu projektu analizowanego przez podkomisję w drugim czytaniu w latach 1938-1939 pozwoliło całościowo spojrzeć na rezultaty prac międzywojennych kodyfikatorów. Nie tylko stało się możliwe dokładne przesledzenie zmian wprowadzonych do regulacji rządu powszechnego oraz rządów wyjątkowych (art. 1-99), lecz także wyciągnięcie odpowiednich wniosków w stosunku do implementacji założeń równościowych w małżeńskiej sferze majątkowej.

Analiza regulacji dotyczących separacji dóbr i wspólności majątkowej w trzech wersjach projektu Karola Lutostańskiego pozwala sformułować wniosek, że stanowisko komisji, jak i samego referenta w pewnym zakresie ewoluowało. Analiza projektu Karola Lutostańskiego z 1937 r. i jego wersji w drugim czytaniu w latach 1938-1939 wykazała, że poprawek było wiele, jednak miały one przede wszystkim charakter funkcjonalny i nie zmieniały co do zasady istoty projektu. Często wprowadzone zmiany jedynie doprecyzowały przepisy dotyczące rządu powszechnego i poszczególnych rządów wyjątkowych, czyniąc je przy okazji bardziej egalitarystycznymi. Niekiedy jednak poprawki miały charakter wyłącznie redakcyjny i językowy, uszczegóławiając regulacje w aspektach mogących powodować rozbieżności interpretacyjne. Poprawki nie ingerowały w istotę założeń rządów majątkowych w zakresie przyjętego stanowiska wobec separacji dóbr i wspólności majątkowej.

Pewne jest, że już trzecia wersja projektu Karola Lutostańskiego z 1937 r. uważana była za regulację nowoczesną i dostosowaną do ówczesnych założeń zrównania małżonków w sferze majątkowej. Pomimo wielu poprawek mających na celu zrównanie małżonków w prawach majątkowych nie zrezygnowano z domniemań zarządu majątkiem na rzecz męża. Regulacje w ostatecznym brzmieniu projektu nie miały zatem w pełni równościowego charakteru.

Nie ulega wątpliwości, że prace Komisji Kodyfikacyjnej nad projektem prawa majątkowego małżeńskiego stanowiły ważną stronę procesu zrównującego prawa kobiet i mężczyzn w sferze majątkowej. Szczególnie, że okres prac podkomisji nad projektem przypadał na czas zmian na tle wartości równościowych i egalitarystycznych zarówno w Polsce, jak i w Europie. Z tego względu przyjrzenie się bliżej treści trzeciej wersji projektu Karola Lutostańskiego w drugim czytaniu stanowi cenny wyraz stosunku ówczesnych kodyfikatorów wobec ruchów równościowych. Tym bardziej że gdyby nie wybuch II wojny światowej, to prace nad projektem najprawdopodobniej zostałyby ukończone. Nowe prawo regulujące małżeńskie stosunki majątkowe byłoby zatem prawdopodobnie prawem odpowiadającym w pewnym zakresie postulowanemu standardom równościowym.

KWESTIA RÓWNOUPRAWNIENIA MAŁŻONKÓW W KOLEJNYCH WERSJACH
PROJEKTU PRAWA MAŁŻEŃSKIEGO MAJĄTKOWEGO AUTORSTWA
KAROLA LUTOSTAŃSKIEGO

Streszczenie

Okres międzywojnia stanowił czas wielu przemian społecznych na tle równościowym zarówno w Polsce, jak i w Europie. Działająca wówczas Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej miała stworzyć regulacje w obrębie prawa majątkowego małżeńskiego, odpowiednio dostosowane do ówczesnej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Szczególną rolę w procesie tworzenia tych regulacji odegrał Karol Lutostański. Jest autorem kolejnych wersji projektu prawa małżeńskiego majątkowego, nad którymi pracowano od 1934 r. Nowe spojrzenie na kwestię ewolucji poglądów w toku prac podkomisji umożliwiła odnaleziony ostatnio maszynopis, który zawiera przepisy projektu prawa małżeńskiego majątkowego wraz z poprawkami wprowadzonymi w drugim czytaniu projektu przez podkomisję w latach 1938-1939. Niniejszy artykuł ma na celu analizę zmian w regulacji rządów majątkowych zaproponowanych przez podkomisję w drugim czytaniu trzeciej wersji projektu z 1937 r., z pozostałymi wersjami projektu, a tym samym ocenę kierunku wprowadzonych zmian z punktu widzenia tendencji równościowych.

EQUAL RIGHTS FOR SPOUSES IN SUCCESSIVE VERSIONS OF KAROL LUTOSTAŃSKI'S DRAFT BILL ON MATRIMONIAL PROPERTY

Summary

The period between the World Wars was marked by many social changes in equal rights, both in Poland and other European countries. The Codification Commission of the Republic of Poland working at the time was tasked with unifying matrimonial property law and adjusting it to changing socioeconomic conditions. The Polish lawyer Karol Lutostański (1880-1939) made a signal contribution to the creation of his country's matrimonial property law, presenting a series of successive drafts for a bill on which he and his associates started to work in 1934. A new perspective on these developments is provided by a recently discovered typescript of the draft bill along with the revisions the parliamentary subcommittee made in its second reading in 1938-1939. The aim of this article is to analyze the amendments the subcommittee proposed to the provisions on property rights in the second reading of Lutostański's third version of the draft (1937), compare them with the other versions, and assess the overall trend in the changes from the point of view of equal rights.

Słowa kluczowe: równouprawnienie; Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej; projekt prawa małżeńskiego majątkowego Karola Lutostańskiego; podkomisja prawa majątkowego małżeńskiego; stosunki małżeńskie majątkowe.

Keywords: equal rights; the Codification Commission of the Republic of Poland; Karol Lutostański's draft of matrimonial property law; the subcommittee on matrimonial property law; matrimonial property relations.

Literatura

- CHWASTYK-KOWALCZYK J., *Próby uobywatelnienia kobiet w okresie dwudziestolecia międzywojennego na łamach „Bluszczu”*, [w:] *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku: polityka w prasie kobiecej*, red. M. DAJNOWICZ, A. MIODOWSKI, Białystok 2019, s. 75-102.
- DUFRAJ J., *W okresie powolnej modernizacji. Kobieta w II Rzeczypospolitej – próba bilansu*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne» 147.4/2020, s. 811-822.
- FIEDORCZYK P., *Development of family law on Polish lands 1795-1945*, [w:] *Framing the Polish Family in the Past*, red. P. GUZOWSKI, C. KUKŁO, London-New York 2022, s. 165-180.

- FIEDORCZYK P., *Polish matrimonial law 1918-1939: Regulations, attempts to unify and codify*, [w:] *Kulturkampf um die Ehe. Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg*, red. M. LÖHNIG, Tübingen 2021, s. 147-166.
- FIEDORCZYK P., *Unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego w Polsce (1945-1964)*, Białystok 2014.
- Gazeta Sądowa Warszawska. *Różne wiadomości. Z Komisji Kodyfikacyjnej*, 45.11/1938, s. 172, 45.22/1938, s. 349, 45.31-32/1938, s. 471, 45.46/1938, s. 663.
- Gazeta Sądowa Warszawska. *Różne wiadomości. Z Komisji Kodyfikacyjnej*, 46.1-2/1939, s. 17-18, 46.6/1939, s. 82-83.
- GLÜCK M., *Equality of Rights in the Work of the Codification Commission of the Republic of Poland on Drafts of Matrimonial Property Law*, «Journal on European History of Law» 15.1/2024, s. 57-64.
- GOŁĄB S., *Polskie prawo małżeńskie w kodyfikacji*, Warszawa 1932.
- GÓRNICKI L., *'Onera matrimonii' i majątek rodziny w projektach kodyfikacji prawa rodzinnego w II RP*, [w:] *Rodzina i jej prawa*, red. J. ROMINKIEWICZ, Wrocław 2012, s. 137-165.
- GÓRNICKI L., *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław 2000.
- GRODZISKI S., *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, «Czasopismo Prawno-Historyczne» 33.1/1981, s. 47-81.
- JAWORSKI W.L., *Zasady prawa małżeńskiego*, [w:] S. GOŁĄB, *Zasady prawa małżeńskiego. Z obrad Sekcji Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej*, «Palestra» 2/1925, s. 595-603.
- KLIMASZEWSKA A., *Searching for National Components in Building own Legal Culture: The Debate on the Legal Situation of Women in Interwar Poland*, «Studia Iuridica» 80/2019, s. 169-180.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. 1, z. 17, Warszawa 1937.
- KONDRACKA M., *Kobiety na uniwersytetach*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 271-284.
- LARYSSA W., *Walka o reformę małżeństwa i rodziny w Polsce*, Londyn 1947.
- ŁYSKO M., *Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskiej*, «Miscellanea Historico-Iuridica» 14.1/2015, s. 381-400.
- NANCKA G., *Nieznany projekt prawa małżeńskiego majątkowego uchwalony w drugim czytaniu przez podkomisję prawa małżeńskiego majątkowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1938-1939*. Edycja źródłowa, «Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa» 15.4/2022, s. 593-614.
- NAZAR M., *Ustawowy ustrój majątkowy – wspólność ustawowa*, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, XI, red. T. SMYCZYŃSKI, Warszawa 2014.

- PIETRZAK M., *Sytuacja prawna kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 77-91.
- Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej za czas od 1 czerwca 1934 do 31 marca 1937*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, Warszawa 1937, z. 17.
- Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1925 do 31 grudnia 1925*, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. 1, z. 8, Warszawa 1926.
- WARPIŃSKI R., *Kobiety i życie publiczne*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 25-36.
- Wniosek nagły posła Zygmunta Marka i tow. w sprawie powołania do życia komisji dla stworzenia jednolitego ustawodawstwa w Państwie Polskiem*, «Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego. Pismo poświęcone nauce prawa i zagadnieniom wymiaru sprawiedliwości» 2/1919, s. 275-279.
- ŻARNOWSKA A., *Obywatelki II Rzeczypospolitej*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. ŻARNOWSKA, A. SZWARC, Warszawa 2000, s. 287-297.